

Script bij Instructievideo

Instructie door Don Moussa Pandzou

Casus 2: Eerherstel en (gestolen) erfgoed

Mijn naam is Don Moussa Pandzou. Zoals jullie kunnen zien kom ik van elders. Ik ben geboren in Brazzaville, de hoofdstad van de Republiek Congo, het land van mijn moeder. Mijn vader komt uit de Democratische Republiek Congo, een land die tot 1960 onder Belgisch koloniaal bestuur stond. Na een tussenstop in Kinshasa, de hoofdstad van de Democratische Republiek Congo, verhuisde ik op mijn vijfde met mijn ouders en zus naar België. Dat mijn ouders voor België kozen, leek bijna onvermijdelijk: beide landen delen een beladen geschiedenis, zoals ook Nederland die heeft met Indonesië en Suriname.

Als kind was ik bang voor de Afrikaanse voorwerpen die onze musea werden tentoongesteld, bijvoorbeeld het Afrika-museum van Tervuren. Ook in Nederland zijn er allerlei musea waar je Afrikaanse voorwerpen kunt terugvinden. Die voorwerpen hebben me als kind heel lang angst aangejaagd. Binnen de Congolese gemeenschap deden verhalen de ronde over de geesten van onze voorouders; verhalen over maskers, die 's nachts tot leven kwamen. Later ontdekte ik dat veel van die mythes door Europese missionarissen waren verspreid, bedoeld als "bewijs" dat onze cultuur primitief was.

Toen ik dat beseftte, ging ik bewust op zoek naar objecten die me iets konden vertellen over de herkomst van die voorwerpen. Dat heeft mij een tweede adem gegeven. Zo kwam ik terecht bij het MAS, Museum aan de Stroom in Antwerpen. Onderzoekers van dit museum houden zich bezig met 15.000 Afrikaanse objecten. Daarvan zijn er meer dan 3.000 uit Congo meegenomen tijdens de koloniale bezetting. Daar zag ik onder meer beelden die "Nkisi" genoemd. In mijn moedertaal betekent Nkisi eenvoudigweg "medicijn". Dat las ik ook bij het MAS. Mijn moeder gebruikt het woord nog steeds wanneer ze me vraagt iets uit de apotheek te halen. Iets wat voor mij vanzelfsprekend is, wordt in een museum verheven tot kunst of curiositeit. Het is een wetenschappelijk woord dat in de wereld van de musea wordt gebruikt om een voorwerp aan te duiden met een culturele bagage. Dat besef heeft mij diep geraakt. Het zette me aan het denken: hoe wordt mijn cultuur hier eigenlijk gezien? Als kunst? Als iets exotisch? Als koopwaar? De Afrikaanse filosoof Achille Mbembe gaf me de taal om die vragen te begrijpen en te beantwoorden. Hij heeft het over de zwarte archieven. Door voorwerpen weg te nemen uit Congo, kregen koloniale machten volgens hem de controle over de vraag wiens verhalen van belang zijn en wiens verhalen dat niet zijn. Sommige verhalen werden bewaard en getoond, andere werden vergeten of vernietigd.

Maar Congo kende, al lang vóór de komst van Europeanen, rijke culturen en sterke samenlevingen. Een Nkisi laat dat duidelijk zien. Het was niet zomaar kunst, maar een object dat stond voor bescherming, kennis en samenleven. Toen zulke voorwerpen naar Europa werden meegenomen, verloren Congolese gemeenschappen een deel van hun geheugen. Het is alsof iemand jouw familiefoto's meeneemt, zonder het aan jou te vragen.

De verzameling voorwerpen en verhalen uit Afrika noemt Achille Mbembe het Afrikaanse archief. Volgens hem behoort dat archief niet aan één bepaalde groep toe, maar aan de mensheid als geheel. Alleen kunnen we dit collectieve bezit pas erkennen, als we eerst erkennen dat alle culturen gelijkwaardig zijn. Afrikaanse culturen zijn geen voetnoot bij de Europese geschiedenis. Vandaar de

Script bij Instructievideo

oproep van Achille Mbembe om na te denken over de vraag hoe zo'n zwart archief eruit zou kunnen zien.

Te vaak ontbreken nog de stemmen uit landen die gekoloniseerd werden, stemmen van mensen en hun voorouders die naar het land van de koloniale machthebbers migreerden. Ook mijn moeder durfde haar stem niet te laten horen. Ze verbood ons onze moedertaal buitenshuis te spreken, uit angst dat anderen ons als onbeschaafd zouden zien.

Daarom mijn vraag aan jullie: wat zijn jullie ideeën over restitutie, eerherstel? Ik hoor het graag.

